Marius Mazilu

PENTRU O NOUĂ EDIŢIE A *PRAVILEI DE LA GOVORA* (1640)

În cadrul şedinţei din 22 septembrie 1877, comisia de revizie a *Dicţionarului Academiei* stabileşte care vor fi primele texte vechi româneşti editate sub egida Societăţii Academice Române. Astfel, Alexandru Odobescu este numit să se ocupe cu editarea *Pravilei de la Govora*, „în transcripțiune cu litere latine, dând specimene de vechea ortografie cu adnotațiuni, prefață și glosariu speciale, în care cuvintele vor figura și cu chirilice”[1], B. P. Hasdeu să editeze *Psaltirea* lui Coresi, G. Sion, *Divanul* lui Cantemir, iar G. Bariţ, *Catehismul calvinesc* de la 1656, aparţinându-i lui Gheorghe Rákoczy.

Chiar dacă Odobescu dă la tipărit textul propriu-zis al *Pravilei* în 1878, partea introductivă a lucrării stagnează în următorii ani, editorul stabilindu-se pentru o perioadă la Paris, unde va îndeplini funcţia de secretar de legaţie. De acolo, el va trimite, în anul 1883, o scrisoare, prin care roagă Academia „să-l desărcineze” de a duce la bun sfârşit ediţia. Pentru că Academia nu ia vreo hotărâre în privința continuării ediției cu alți specialiști, *Pravila* apare fără semnătura lui Odobescu, fără studiu introductiv, note și glosar[2].

În consecinţă, prima ediţie modernă a *Pravilei de la Govora* (1640), cunoscută şi ca *Pravila cea mică*, apărută sub îngrijirea Academiei Române în anul 1884, se limitează la a reproduce „cu cea mai strictă fidelitate posibilă, ortografia, modul de scriere şi chiar dispoziţiunile tipografice ale ediţiei princeps”[3], după cum se specifică în nota asupra ediţiei. Pe fiecare pagină sunt grupate patru pagini ale ediţiei originale. Alături de numerotarea cea nouă a filelor, se păstrează şi numerotarea iniţială (adesea eronată), marcată cu un asterisc. Se urmăreşte analogia tipografică cu textul primitiv, unde se utilizaseră trei tipuri de litere chirilice, înlocuite în transcriere cu alte trei corpuri de litere latine. Se suplinesc, cu caractere italice, omisiunile şi cuvintele prescurtate după uzul scrierii cu alfabet chirilic. Citirea textului este îngreunată de faptul că transcrierea respectă toate acele legături dintre cuvinte, existente în ediţia originală, şi chiar

[1] „Analele Societăţii Academice Române”, tomul XI, secţiunea I, 1878, p. 216, 218.

[2] Pentru această discuţie, a se vedea N. A. Ursu, *Contribuţia Academiei Române în domeniul editării critice a textelor vechi româneşti*, în „Limba română”, XV, 1966, nr. 5, p. 535, 538–539.

[3] *Pravila bisericească, numită cea mică, tipărită mai întâi la 1640, în Mânăstirea Govora, publicată acum în transcripţiune cu litere latine de Academia Română*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1884, *Notă preliminaria*.

LR, LXVII, nr. 3–4, p. 331–339, Bucureşti, 2018

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

semnele punctuaţiei deficitare din aceasta. Pasajele slavoneşti din textul românesc se păstrează ca atare, oferindu-se, însă, în anexe, traducerea lor. Editorul admite că, pentru a învinge dificultăţile transcrierii, s-a folosit de oarecare reguli, „din care unele, mărturisim fără sfială, că ni se par şi nouă a fi cu totul arbitrarii”[4].

Atât textul acestei ediţii, cât şi nota preliminară sunt reluate de Ioan M. Bujoreanu şi publicate, mai întâi, în 1884, împreună cu *Îndreptarea legii* (cunoscută şi ca *Pravila cea mare*, tipărită la Târgovişte în 1652)[5], apoi, în 1885, într-o *Colecţiune de Legiuirile României vechi şi cele noi*[6]. Diferenţele sunt minime şi se referă la introducerea spaţiului între cuvinte (acolo unde acestea erau scrise legat în ediţia Odobescu), la îmbunătăţirea punctuaţiei şi la folosirea unei ortografii mai puţin latinizante. Un element de noutate îl constituie transcrierea cu litere latine a paginii de gardă a *Pravilei*, care, în ediţia anterioară, se prezenta sub forma unui facsimil după original.

Ediţia din 1910–1911, care îi aparţine lui Ion Peretz, este cea mai apropiată de cerinţele unei ediţii critice, mai ales prin studiul filologic care o însoţeşte. Publicarea pe trei coloane a *Pravilei de la Govora*, cu litere latineşti, într-o transpunere superioară ediţiei Odobescu, a *Pravilei de la Bistriţa* (1618) – textul slavon care a stat la baza traducerii textului românesc – şi a *Nomocanonului* lui Ioan Pustnicul, însoţite, în subsolul paginii, de textul grecesc al *Nomocanonului* lui Cotelerius (text din secolul al XV-lea, editat în 1667, la Paris) şi de traducerea românească a editorului, evidenţiază relaţiile dintre acestea. Este identificat şi discutat manuscrisul de pe care s-a făcut tipărirea *Pravilei* (astăzi ms. rom. BAR 2471), care conţine traducerea din slavonă în română a călugărului Mihail Moxa de la Mănăstirea Bistriţa. Sunt prezentate toate exemplarele tipărite, care s-au mai păstrat la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, ale *Pravilei* (cinci la număr, dintre care două complete)[7], şi se face o utilă referire la izvoarele

[4] *Op. cit.*, *Notă preliminaria*.

[5] Ioan M. Bujoreanu (ed.), *Pravila bisericească (numită cea mică), tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640 şi Pravila lui Matei Basarab, cu canoanele Sfinţilor Apostoli, intitulată „Îndreptarea legei”, tipărită la Târgovişte în anul 1652*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1884.

[6] Ioan M. Bujoreanu (ed.), *Colecţiune de legiuirile României, vechi şi cele noi, câte s-au promulgat de la 1 ianuarie 1875 şi până la finele anului 1885. Legi, proceduri, regulamente, tratate, convenţiuni, decrete, instrucţiuni, formularii, tarife, tablouri, statute, concesiuni etc. Din legile vechi sunt trecute aici Pravila lui Vasile Lupu, Pravila lui Matei Basarab, Pravila de la Govora, Legile turce pentru proprietatea din Dobrogea*, volumul III (partea I), Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1885.

[7] Deşi numărul exemplarelor păstrate astăzi la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti este acelaşi, un singur exemplar al *Pravilei* mai este complet, celălalt exemplar conservat integral (cu excepţia primei file) invocat de I. Peretz, destinat Ardealului (cu o *Prefaţă* identică, semnată însă de mitropolitul Ghenadie, şi nu de Teofil), fiind astăzi înlocuit cu un altul (din care se mai păstrează doar filele de la 21 la 159). Conform descrierii din ediţia lui I. Peretz, am putut realiza următoarea corespondenţă între exemplarele avute la dispoziţie de acesta şi cotele actualelor exemplare de la BAR: unicatul CRV-ului 39 corespunde exemplarului al cincilea descris de editor, primul dublet exemplarului al patrulea, dubletul al doilea exemplarului al treilea, dubletul al patrulea exemplarului al doilea, dubletul al treilea înlocuind primul exemplar descris, cel destinat Ardealului.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

textului slavon al *Pravilei de la Bistriţa*. Lucrarea n-a fost dusă însă până la capăt, transcrierea oprindu-se la pagina 62 din cele 348 de pagini ale cărţii[8].

Acestei realizări îi urmează mai multe ediţii de popularizare.

Ediţia întocmită de preotul Gheorghe I. Petre-Govora[9] îşi propune să elimine din textul îngrijit de Odobescu tendinţele marcat latinizante ale epocii, dar operează modificări la nivelul lexicului, într-o manieră selectivă şi inconsecventă în tratarea aceluiaşi cuvânt (de ex. *binecuvântare* şi *spăsenie* pentru *spăsenie*, *preabinecuvântaţi* şi *preamăriţi* pentru *preaogodnici*), înlocuind ceea ce resimte ca regionalism şi arhaism cu echivalentul din limba literară actuală (de ex. *pofte* pentru *pohte*, *dintru* pentru *dentru*, *fiecare* pentru *fieşcare*, *împreună* pentru *depreună*, *drept* pentru *direpт*, *spiţă* pentru *stepenă*, *pomeni* pentru *pamete*, *străini* pentru *stranici*, *iubirea* pentru *liubovul*, *au terminat* pentru *au oborât*, *să se împărtăşească* pentru *să se priceştuiască*).

Pe de altă parte, textul suferă o serie de omisiuni şi erori de transcriere (cu litere îngroşate, am evidenţiat cuvintele care lipsesc): (...) *că pravilele dumnezeeşti nu lasă pre cei nedestoinici ca păgâni* (p. 15), în loc de: *Că pravilele dumnezeieşti nu lasă pre cei nedostoinici* ***să se cuminece***, ***carii se socotesc*** *ca păgânii* (p. 7[10]); (...) *să se cinstească, cum am zis de Sfânta Duminică* (p. 18), în loc de: (...) *să se cinstească* ***şi să se ferească, cum am zis. Şi la*** **Prěobraženie**[11]**,** ***şi la*** **Vŭzvidženia**[12] ***Cinstitei Cruci, prazdnice ale Despuitoriului. Aceaste prazdnice ale lui Hristos, toate aşa să se ferească şi*** *să se cinstească, cum am zis de sfânta dumineca* (p. 13); *sufletul este de oprire* (p. 14), în loc de *sufletul iaste de o perire* (p. 6); *socotesc* (p. 15), în loc de *socoteaşte* (p. 7); *însă şi acea zi* (p. 18), în loc de *însăşi acea zi* (p. 14); *Deocină cu* (p. 56), în loc de *de ocină cu* (p. 124) etc.

Pentru a clarifica înţelesul textului, editorul intervine cu completări, fără a marca acest aspect şi fără a se adresa originalului (de ex. *Să-i prăznuim,* ***pre fiecare,***

[8] Ion Peretz (ed.), *„Pravila de la Govora". Text comparat cu „Pravila de la Bistriţa" şi „Nomocanonul" lui Cotelerius*, în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, XI (1910), p. 72–83, 392–408, XII (1911), p. 178–193, p. 467–474. Textul este reluat, parţial (până la p. 27), sub acelaşi titlu, în seria „Studii de istoria dreptului român", Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", Bucureşti, 1911, p. 1–40, şi în *Curs de istoria dreptului românesc,* vol. II, partea I, Bucureşti, 1928, p. 314–342.

[9] Gheorghe I. Petre-Govora (ed.), *Pravila bisericească de la Govora, numită cea mică, tipărită mai întâiu la 1640 în Mânăstirea Govora, publicată apoi în transcripţiune cu litere latine la anul 1884 de Academia Română*, *adusă la zi de pr. Gheorghe I. Petre-Govora*, Casa de Presă şi Editura Tribuna, 2004. Mulţumim Dnei Georgeta Tănăsoaica, directoarea Bibliotecii Orăşeneşti „A. E. Baconski" din Călimăneşti, pentru exemplarul pus la dispoziţie, în contextul accesului dificil la această carte.

[10] Pe exemplarul ediţiei princeps a *Pravilei de la Govora* (CRV 39 unicat) există trei rânduri de numerotări ale paginilor: cea originală, care conţine numeroase erori, şi alte două, a filelor şi a paginilor, făcute ulterior cu creionul. Pentru că *Predoslovia* avea, la rândul ei, în varianta numerotării filelor, un alt sistem de numerotare, cu cifre romane, ne-am raportat în exemplele date, pentru simplificare, la numerotarea paginilor.

[11] Sl., în traducere: *Schimbarea la Faţă*.

[12] Sl., în traducere*: Înălţarea*.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

când îi va fi ziua (p. 19), în loc de *Să-i prăzdnuim pre* [*aceştea*][13]*, căruia cându-i va fi zioa*). Se renunţă la transcrierera cuprinsului, la notaţiile marginale, la indicarea paginilor şi a numărului capitolelor şi se utilizează (pentru primele file) o punctuaţie arbitrară, moştenită, în parte, din ediţia princeps a *Pravilei*.

Această lucrare are totuşi meritul de a fi adus în prim-plan necesitatea unei ediţii a *Pravilei de la Govora* după aproape un secol de la precedenta încercare[14].

Cea mai recentă ediţie a *Pravilei de la Govora*[15] propune o metodă de lucru inadecvată: îndreptarea textului la nivel fonetic, morfologic, sintactic şi lexical, în scopul declarat de a-l face accesibil cititorului contemporan. Textul astfel modificat este poziţionat la sfâşitul cărţii, în schimb facsimilul ediţiei de la 1640 are în oglindă transliterarea cu alfabet de tranziţie a Academiei, de la 1884, despre care editorul susţine în mod greşit că nu este completă (pentru că Odobescu nu ar fi avut la îndemână un exemplar complet al *Pravilei* atunci când a pregătit ediţia respectivă[16]). În acest sens, el apelează la alte exemplare incomplete (şapte la număr), păstrate în ţară, la Iaşi (Biblioteca Naţională), Mănăstirea Secu, Ploieşti (Muzeul Judeţean de Istorie), Lipova, Brebu, pe care le coroborează, pentru a pune la dispoziţie textul integral[17].

Deşi lucrarea beneficiază de facsimilul ediţiei princeps, trimiterile din textul remaniat se fac la paginile unde se află tehnoredactat textul ediţiei Academiei. Două articole, unul despre Matei Basarab, celălalt tratând *Pravila* mai ales din perspectiva mentalităţilor tradiţionale ale epocii, ţin locul studiului filologic. Glosarul de la sfârşitul cărţii de aproximativ 900 de pagini, deşi bogat, nu se conformează rigorilor unei ediţii ştiinţifice[18]. Semnalăm, de pildă, situaţii în care acelaşi cuvânt are mai multe intrări: *cărtular*, *cărturar*; *cătră*, *către*; *jrutăvnic* (sic!), *jertfelnic*; *nemic*, *nemică*; (*cu*) *nusa*, (*cu*) *nusu* (cuvânt introdus la litera C). Pentru primele trei exemple, explicaţia unei asemenea alăturări de termeni constă

[13] Cuvântul este omis în ediţia princeps a *Pravilei de la Govora*, dar restituit prin confruntarea cu ms. rom. BAR 2471, f 4^{r}.

[14] În acelaşi an, 2004, apare şi volumul întocmit de Ion D. Ciucă, Domnica Ciucă şi Ion M. Ciucă, *Un mare ctitor ortodox, Matei Basarab – prinţul limbii române*, Editura Parohia Câmpu-Mare, judeţul Olt, unde este inclus şi textul *Pravilei*, transcris după ediţia lui Odobescu, din 1884. Semnalăm doar, aici, această ediţie, pe care nu am avut posibilitatea să o consultăm.

[15] Petre Mateiescu (ed.), *Pravila de la Govora*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Fortuna, 2016. Mulţumim maicii stareţe Heruvima Covaci de la Mănăstirea Govora pentru că ne-a facilitat accesul la această ediţie.

[16] Actualul CRV 39, unicat (termenul *unicat* desemnează exemplarul aflat în cea mai bună stare, în acest caz un exemplar complet al *Pravilei de la Govora*), fusese însă achiziţionat de Biblioteca Academiei Române la acea dată.

[17] O emisiune TV în care a fost prezentată această ediţie a *Pravilei de la Govora* (şi de unde am cules informaţii care compleatează *Argumentul editorului* Emil Catrinoiu şi *Cuvântul diortisitorului*) poate fi vizionată la adresa de internet https://www.youtube.com/watch?v=O6FeEm70ESk.

[18] Vezi şi Eugen Munteanu, *Un fals filologic şi o impietate la adresa vechii culturi româneşti*, în „România literară”, nr. 30–31, L, 6 iulie 2018, p. 3, 9.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

în faptul că aici sunt cuprinse atât forme pe care le regăsim în ediţia princeps, cât şi forme utilizate în textul revăzut. Celelalte două exemple ilustrează situaţii ocazionale, în care editorul înregistrează formele flexionare sau variabile ale unui cuvânt ca intrări diferite. Pe de altă parte, glosarul inventariază cuvinte precum *anafură*, *antimis*, *cler*, *enorie*, *episcop*, *idol*, *harţi*, *liturghie*, *miezonoptică*, *mucenic*, *psalm*, propunându-şi să fie un îndrumar în domeniul terminologiei religioase. O întreagă serie de lexeme, care nu presupun menţiuni speciale, încarcă inutil glosarul (d. ex.: *cine*, *deasupra*, *etern*, *făgăduinţă*, *goli*, *iară*, *îndemna*, *înţelegere*, *învăţa*, *măcar*, *mâhni*, *nădejde*, *pentru*, *pivniţă*, *pururea*, *putred*, *rând*).

Iată, mai jos, câteva fragmente din respectiva lucrare (unde intervenţiile editorului corup pe alocuri înţelesul originar al textului), aşezate pe coloana din stânga, cărora le-am alăturat, pe coloana din dreapta, transcrierea interpretativă a pasajelor corespunzătoare din ediția princeps.

Pravila de la Govora (ed. 2016)	***Pravila de la Govora (ed. 1640)***
„Apoi iar grăim şi spunem: să nu se sărbătorească cu timpane şi cu fluiere şi întru cântece mireneşti şi în beţii, ci să se sărbătorească în rugăciune şi în cântări sufleteşti şi prin cuvinte de laudă. Apoi, numaidecât, să fie chemaţi preoţii la casele creştinilor să binecuvinteze casele lor, ale tuturor creştinilor. Că unde nu merge preotul, nici binecuvântare nu se face, de acolo şi Dumnezeu se îndepărtează”. (p.740)	„Și iară grăim: că nu zicem să se prăzdnuiască cu tâmpene și cu fluiere, și întru cântece mirenești, și în beții, ce să se prăzdnuiască întru rugăciuni și întru cântări sufletești, și întru cuvinte de laudă, și numai cât să se cheame preoții la casele lor, să facă blagoslovenie întru casele lor tot creștinul. Că oareunde nu mearge preotul, nice blagoslovenie nu se face,/ de acolea și Dumnezeu se delungă”. (p. 16–17)
„Cei ce supără preotul. Să nu supere pe dânsul nimeni dintre oamenii neînvăţaţi, ci numai biserica cea mare; și aceea să se supere după lege. Deci oamenii cei neînvăţaţi, boierii, mişeii să nu supere cu nimic pe preot ca cele neluminate spre lumină să se ridice. Nimeni să nu ia nimic din biserică, chiar cel care a ctitorit biserica, ci numai ce va fi spre pomenire şi atunci cu binecuvântarea bisericii”. (p. 741)	„De ceia ce biruiaște preotu*l*, ca să nu biruiască pre dinsul niminea den oamenii cei proști, numai Biseareca cea mare, și aceaea se biruiască după leage. Iară den oamenii cei proști, nice boiarii, nice mișeii să nu biruiască pre niminea cu preotul, ca/ ceale neluminate spre lumină să se rădice[19]. Nice să ia ceva den bisearecă, măcar s-au făcut și biseareca, numai ce va fi pominoc și cu blagoslovenia biseareсii”. (p. 20–21)
„De aceea să nu fie despărţire între bărbat şi femeie, afară de nevoie mare. Despre aceasta şi soborul spune că păcatul este afară de trup, iar cel ce desfrânează cu trupul, în trupul lui greşeşte”. (p. 745)	„Direpт aceaea, împărțire nice într-u*n* chi*p* să nu fie între bărbat și între muiare, alegând fără de o nevoie mare, și și aceasta cu săboru*l*. Că fieșce păcat afară iaste de tru*p*, iară cela ce curveaște, în trupul lui greșaște”. (p. 34)

[19] Tip.: **рьдиче**. Altă lecţiune posibilă: rădice.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

Astfel, *Pravila de la Govora*, primul text românesc de tip juridic (canonic şi civil) conservat integral, tipărit în Ţara Românească, rămâne încă fără o ediţie critică, după aproape un secol şi jumătate de la prima încercare a Academiei.

Pentru a suplini această lipsă, ne propunem, odată cu editarea propriu-zisă a textului prin metoda transcrierii interpretative, realizarea unui aparat critic dublu, care se va raporta atât la ediţia din 1640, cât şi la ms. rom. BAR 2471, conţinând traducerea românească a călugărului Mihail Moxa, după care s-a făcut tipărirea *Pravilei*[20]. Ediţia va fi însoţită de un studiu filologic şi lingvistic al textului, iar la final, de un glosar în care vor fi cuprinşi termenii ieşiţi din uz, învechiţi, regionali, sau cu sensuri diferite de cele actuale.

Aşa cum am amintit, modelul direct al *Pravilei de la Govora* l-a constituit *Pravila de la Bistriţa* (ms. sl. 726, terminat de copiat la 17 iunie 1618[21] din iniţiativa mitropolitului Teofan al Moldovei, pentru biserica Mitropoliei din Suceava). Acest nomocanon penitenţial, ajuns la îndemâna lui Mihail Moxa, la Mănăstirea Bistriţa, din 1620–1623, odată cu refugierea mitropolitului în Ţara Românească[22], va fi tradus de călugărul bistriţean în aceeaşi perioadă de timp cu munca la cunoscutul său *Cronograf* (1620) şi, posibil, la un *Liturghier* (1620–1630)[23].

Având, aşadar, la dispoziţie, atât manuscrisul românesc al *Pravilei de la Govora*, cât şi manuscrisul slavon original al acestei traduceri, există posibilitatea ca acele pasaje neclare ale ediției de la 1640, explicabile prin omisiuni ale tipografilor Meletie Macedoneanul şi Ştefan din Ohrida, precum și prin modificări de altă natură față de modelul manuscris al tipăriturii, să fie mai uşor înţelese.

În cele ce urmează, vom da câteva exemple de astfel de lacune şi intervenţii în textul ediţiei princeps, pe care le vom clarifica atât prin raportarea la manuscrisul românesc, cât şi prin referire la cel slavon, atrăgând atenţia asupra unor greşeli nesemnalate în ediţiile anterioare[24].

[20] O însemnare a mitropolitului Teofil al Ungrovlahiei confirmă faptul că acest manuscris a stat la baza tipăririi *Pravilei* în 1640: „Dat-a*m* blagoslovenie la aces*t* izvo*d* să se tipărească” (ms. rom. BAR 2471, f. 2^{r}).

[21] Vezi ms. sl. 726, fila 198^{r}.

[22] Opinia lui N. Iorga (vezi *Istoria literaturii românesti*, I, Bucureşti, 1925, p. 234–235, şi *Istoria Bisericii româneşti*, I, Bucureşti, 1928, p. 261–262), împărtăşită de Al. Mareş, era că mitropolitul Moldovei îşi urmase protectorul, pe domnitorul Radu Mihnea al Moldovei, atâta timp cât acesta a fost în fruntea Ţării Româneşti (vezi Al. Mareş, *A procurat Udrişte Năsturel originalul străin al „Pravilei de la Govora”?*, în *Scriere şi cultură românească veche*, Bucureşti, 2005, p. 295–296).

[23] Ms. rom. 2471 poartă semnătura lui Mihail Moxalie, la f. 191^{r} (a se vedea, pentru descrierea completă, Gabriel Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, II, Bucureşti, 1983, p. 28). Numerotarea mecanică, realizată de BAR, care se face de la a treia filă albă de la început a textului, conţine o inexactitate (de la fila 115^{r} se trece la fila 117^{r}), în schimb numerotarea originală (deteriorată, în mai multe locuri, în urma procesului de recondiţionare a manuscrisului), care începe de la a doua filă albă, este corectă până la f. 192^{r} (care este nenumerotată – în consecinţă f. 193^{r} devine f. 192^{r}, iar fila 194^{r} rămâne, şi ea, nenumerotată). Pagina plină conţine 18 rânduri, urmând, şi din acest punct de vedere, de aproape, ms. sl. 726, care are 17 rânduri pe pagina plină, şi fiind, la rându-i, model pentru ediţia tipărită, a cărei pagină plină, cu caractere mijlocii, are tot 18 rânduri.

[24] Am aşezat între paranteze drepte adăugirile făcute în ediţia princeps a *Pravilei*.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

1. Să-i prăzdnuim pre [aceştea][25], căruia cându-i va fi zioa (...) (p. 15)

2. Popa ce nu-ş va mătura sfânta bisearecă şi să o curăţească, şi nu o va înfrâmseţa, şi nu va socoti [aceasta să facă][26] în toate sâmbete, unii ca aceia să se lase de preoţie. (p. 112)

3. (...) iară în Laodichiia, şi în Sardiia, şi în Gagrea*h*, şi întru Antiohiia, [şi în Chesaria][27], şi într-alte bisearici mari, şi în cetăţi. (p. 125)

4. Aşijderea şi toată acea Săptămână Mare [să se ferească şi][28] să se postească cu frică mare şi cu inimă zdrobită (...) (p. 163)

5. Iară după rădicarea[29] pâinii ceii dumnezeieşti şi după priceştenie, noor de pasări în multe chipuri, ce mânca sânge, căzură împrejurul bisearecii [şi zbura cătră uşile bisearicii][30] ca nişte portari oarecarii se întimpina depreună şi arunca arme. (p. 236)

6. Călugărul fiind în mănăstire şi fără de o nevoie mare, de va rămânea de leturghie, să facă 70 de metanii, iară de va rămânea de pavecernie [şi de vecernie][31], 150 de metanii. (p. 272)

7. Iară de eşti nedostoinic [de aceastea, aşa să faci şi][32] să te rogi mai vârtos încă de tine, acela să nu se ispitească spre calea duhovniciei, nice să se grăiască, ca să nu-*ţ* fie ţie mai ama*r*. (p. 277)

8. Oarecarii se [postesc][33] aşa, fără de o nevoie trupească, trufaşaşte-se şi tocmeala postului întru săbor împreună dez/leagă. (p. 299–300)

9. Nu ne mustre noauo niminea socotind miercurea [şi vinerea][34], ce într-înse ne postim noi după tocmeală (...) (p. 301)

10. [De la Isaica][35] (p. 302)

11. Şi iară va veni întru mărire, să judece viii şi morţii, ce împărăţiia [Lui][36] n-are sfârşit. (p. 307)

12. Iară de va lua învăţătură [20][37] de ai (...) (p. 182)

[25] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 4^{r}, şi ms. sl. 726, f. 3^{v}.
[26] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 57^{r}, şi ms. sl. 726, f. 55^{v}.
[27] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 66^{r}, şi ms. sl. 726, f. 63^{r}.
[28] Cf. ms. rom. MAR 2471, f. 87^{r}, şi ms. sl. 726, f. 84^{v}.
[29] Tip.: **ръдикарѫ**. Altă lecţiune posibilă: râdicarea.
[30] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 130^{r}, şi ms. sl. 726, f. 132^{r}.
[31] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 158^{r}, şi ms. sl. 726, f. 155^{v}.
[32] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 151^{r}, şi ms. sl. 726, f. 160^{r}.
[33] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 168^{r}, unde cuvântul **постѣскь** prezină o linie orizontală abia vizibilă pe literele **ѳст**, de natură accidentală, care i-a indus însă în eroare pe tipografii *Pravilei*, aceştia omiţând cuvântul cu totul. Vezi şi ms. sl. 726, f. 172^{v}.
[34] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 168^{v}, şi ms. sl. 726, f. 173^{r}.
[35] Titlul unui capitol, omis în ediţia de la 1640 a *Pravilei de la Govora*, şi reconstituit cf. ms. rom. BAR 2471, f. 169^{v}, şi ms. sl. 726, f. 173^{v}.
[36] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 172^{v}, şi ms. sl. 726, f. 176^{v}.
[37] În ediţia de la 1640 a Pravilei, tipărit: **кѝ**. Corectat prin confruntare cu ms. rom. 2471, f. 98^{r}, şi cu ms. sl. 726, f. 95^{v}.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

13. Să se pocăiască 3 ai, metanii [1060][38]. (p. 270)

14. *S͠ti* Petru de la Alexandrie, la [15][39] ca*p* pravilii (p. 301)

15. Şi cine nu-L va mărturisi pre Acela într-o fire a Părintelui, după dumnezeire, și într-o fire, după omenie[40], într-același chip a lu Apolinarie, suflet putred (...) (p. 320)

16. Numerotarea articolelor 10 (p. 39)[41], 14 (p. 67)[42], 48 (p. 132)[43], 76 (p. 181)[44], 93 (p. 212)[45], 116 (p. 226)[46], omisă în ediţia princeps a *Pravilei*, a fost reconstituită prin confruntarea cu ms. rom. BAR 2471 şi cu ms. sl. 726.

17. Numerele 121 (p. 228)[47] şi 126 (p. 232)[48] sunt atribuite altor articole decât celor în drept.

18. Nefiind începutul unui articol de lege, paragraful de la p. 53, care a primit mumărul 40 (număr care aparţine, de drept, articolului de la p. 118), nu ar fi trebuit numerotat. Faptul că poartă totuşi un număr se datorează unei lecţiuni greşite a ms. rom. BAR 2471, f. 25^{v}, unde Moxa a păstrat notaţia marginală м͡ din ms. sl. 726, f. 23^{r}: aici ea reprezenta o abreviere a slavonescului мл͡ствивыи, cu care începea rândul respectiv. Tipograful *Pravilei* a reţinut doar slova м cu tildă (͠), acordându-i, în acest fel, incorect, o valoare cifrică: м͠ (=40).

19. Articolul de lege cu numărul 146 (vezi p. 279) este greşit numerotat în ediţia princeps a *Pravilei*. În ms. rom. BAR 2471, la f. 153^{v}, în dreptul acestui articol, Moxa a scris cifrele рм͠ѕзи, fapt ce poate fi interpretat ca o notație cumulativă, referitoare la articolele 146–148. Cauza confuziei se află în ms. sl. 726 (*Pravila de la Bistrița*), unde articolele 146 și 147 nu au fost numerotate, iar articolul 148 a fost

[38] Pentru că numeralul 1060 este tipărit ѡ мїє аѯ, acesta este transcris 1061 în ediția de la 1884 a Academiei. Însă, în ms. rom. BAR 2471, la f. 157^{r}, respectivele slovele cifră sunt notate ҂аѯ (= 1060). Vezi şi ms. sl. 726, f. 154^{r}.

[39] În ediția princeps a Pravilei apar slovele-cifre: с͠і. De aici și lecțiunea greșită din ediția de la 1884 a Academiei: 210. Corectat prin confruntare cu ms. rom. 2471, f. 168^{v}, și cu ms. sl. 726, f. 173^{r}, unde apar slovele-cifre: є͠і (=15).

[40] Tip.: дꙋпѫѡмєнїє д͠мнєзєирє. Greșeala tipografilor ediției princeps este provocată de eroarea de redactare din manuscrisul lui Mihail Moxa (ms. rom. BAR 2471, f. 181^{r}). Călugărul bistrițean reluase cuvintele aflate în aceeași poziție, cu un rând mai sus, дꙋпъ доумнєзєирє, după care, dându-și seama de scăpare, adăugase marginal cuvântul омєнїє, lăsând însă și cuvântul scris eronat (доумнєзєирє) în text.

[41] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 18^{r}, şi ms. sl. 726, f. 16^{r}.

[42] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 33^{r}, şi ms. sl. 726, f. 30^{v}.

[43] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 70^{r}, şi ms. sl. 726, f. 67^{r}.

[44] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 97^{v}, şi ms. sl. 726, f. 95^{r}.

[45] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 114^{v}, şi ms. sl. 726, f. 116^{r}.

[46] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 123^{v}, şi ms. sl 726, f. 125^{v}.

[47] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 125^{v}, şi ms. sl. 726, f. 127^{r}. În ediţia de la 1640 a *Pravilei*, numărul 121 este atribuit, în mod greşit, următorului articol de lege decât celui în drept.

[48] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 127^{v}, şi ms. sl. 726, f. 129^{r}. În ediţia de la 1640 a *Pravilei*, numărul 126 este atribuit, în mod greşit, articolului de lege care-l precede pe cel în drept.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

inițial numerotat ρѫѕ (=146), după care copistul a barat cu două linii ultima slovă-cifră ѕ (=6), scriind deasupra slova-cifră и (=8)[49]. Tipograful *Pravilei de la Govora* încearcă să evite această neînțelegere din manuscrisul lui Mihail Moxa, numerotând cu ρѫѕ (=146) articolul respectiv – pentru că ultimul articol fusese numerotat ρѫє (=145) –, articol care ar fi trebuit numerotat cu ρѫи (=148).

20. Articolul de lege cu care începe p. 284 a ediţiei de la 1640 a *Pravilei* este numerotat cu slovele-cifre ρѫа (=131), în loc de ρѫа (= 151)[50].

21. La acest punct vom semnala unele erori de lecţiune din ediţia de la 1884 a lui Odobescu (transcrise în notele de subsol), preluate şi în ediţiile ulterioare:

a. Iară fără de pohtă să cânte, ce întâiu să cetească ps<a>lo*m* 50[51] (...) (p. 242)

b. Oarece frate va sparge o candilă, 50[52]. (p. 261)

c. Călugărul, de va fi în mănăstire şi va aduna avuţie întru ascuns de igumenul, să se desparţă 1 an, metanii 2000[53]. (p. 270)

d. (...) ce de pururea ceale de sus ţi se cade a cerca, şi de sus a gândi, şi să fii ascultoi[54] (...) (p. 275)

e. „Pahomie, iată ceale ce tocmeşti tu de tine[55] şi în deşert şezi într-această peşteră”. (p. 303)

În concluzie, pentru restituirea cât mai exactă a textului tipărit la 1640, este nevoie ca o ediţie critică să ţină cont de metodele de lucru consacrate de tradiţia filologică: raportarea tipăriturii la traducerea românească şi la originalul slavon al acesteia, în scopul identificării diferitelor erori de transcriere, a lecţiunilor greşite din ediţiile anterioare şi a omisiunilor de orice natură, folosirea sistemului de echivalenţe dintre slovele chirilice şi corespondentul latin propriu transcrierii fonetice interpretative (care păstrează oscilaţiile de grafie pentru a ilustra mai multe uzuri lingvistice, dar care adaptează grafia la normele actuale acolo unde avem a face cu o manieră grafică, fără suport fonetic), realizarea unui studiu introductiv, filologic şi lingvistic, care să evidenţieze problemele specifice textului, şi a unui glosar care să înlesnească accesul cititorului la text. Numai în acest fel o nouă ediţie a *Pravilei de la Govora* va reprezenta un progres în raport cu ediţiile apărute până în prezent, dintre care, ultima notabilă, aparţinând profesorului de drept Ion Peretz (a cărui transcriere s-a oprit totuşi la primele treisprezece articole de lege, fără a indica numărul paginilor şi fără a beneficia de note de subsol) datează de mai bine de un secol.

[49] Vezi ms. sl. 726, f. 161^{r}. Observaţia a fost făcută de Al. Mareş în *art. cit*. (vezi nota 22), p. 294, nota 4. Pentru prima oară, asupra acestei probleme a atras atenția I. Peretz, editorul (parțial) din 1911 al *Pravilei de la Govora*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XII, 1911, p. 394.

[50] Cf. ms. rom. BAR 2471, f. 156^{v}, şi ms. sl. 726, f. 164^{r}.

[51] În ediția de la 1884 a *Pravilei de la Govora*, lecțiune greșită: *8*.

[52] În ediția de la 1884 a *Pravilei de la Govora*, lecțiune greșită: *8*.

[53] În ediţia de la 1884 a Pravilei de la Govora, lecţiune greşită: *200*.

[54] În ediția de la 1884 a *Pravilei de la Govora*, lecțiune greșită: *ascultători*.

[55] În ediția de la 1884 a *Pravilei de la Govora*, lecțiune greșită: *de tinereţi*.

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)

FOR A NEW EDITION OF THE *CODE OF LAWS FROM GOVORA* (1640)

(Abstract)

The article presents the reasons why a new edition of *The Code of Laws from Govora* (1640) is still necessary.

The first edition with Latin letters, accomplished under the aegis of the Romanian Academy, is the result of Alexandru Odobescu's effort and dates back to 1884. The transcription of the text is influenced by the spelling rules of the epoch and mechanically reproduces the text of the 1640 edition (e.g. the arbitrary punctuation and the lack of space between words). There is no critical apparatus, no philological study and no glossary. The following editions (from 1884, 1885, 2004) are based on the same text of the Academy. Ion Peretz's edition (from 1911) remains a standard of reference from the point of view of the philological problems it solves, although it does not benefit from the whole transcription of the text.

Relating to both the first edition text and the Romanian manuscript BAR 2471, a translation by Mihail Moxa (on which the print was based), and its Slavonic original (Sl. ms. BAR 726), the present study clarifies some omissions, transcription errors and wrong interpretations of previous text editions and also some uncertain units from the 1640 edition.

Cuvinte-cheie: ediție, manuscris românesc, manuscris slavon, *Pravila de la Govora*.

Key words: edition, Romanian manuscript, Slavonic manuscript, *The Code of Laws from Govora*.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti",
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A30643 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.169 (2026-09-10 14:33:01 UTC)